

Cumhuriyet Dönemi Ütopyası: ‘Rüyamdaki Okullar’ (1936)

Kutsi KAHVECİ (*)

Öz: Toplumsal bunalım ve sıkıntılar arttığı dönemlerde toplumla ilgili incelemelerin ve düşüncelerin çoğalış yayıldığı görülmektedir. Bazen bu bunalım ve sıkıntıları çözmek imkânsız veya zor olunca bu problemleri çözmek isteyenler bir takım hayaller ve ütopyalar oluşturmaya başlarlar. Cumhuriyetimizin ilk yıllarında da önemli düşünür ve eğitimcilerimizden olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu bu anlamda ‘Rüyamdaki Okullar’ adı altında bir eseri kaleme alarak yeni bir eğitim anlayışı ortaya koymuştur. Bizde yaptığımız bu çalışmada Baltacıoğlu’nun yaşadığı dönemde eğitim alanında önemli olan problemlerin hala günümüzde devam edip etmediğini belirlemeye çalıştık. Yapılan değerlendirme sonucunda o dönemde Baltacıoğlu’nun dile getirdiği bazı problemlerin günümüzde de devam ettiğini gördük. Bunun için yeniden bir takım tedbirler alınarak bu problemlerin giderilmesi gerektiğini belirttik. Ayrıca bu çalışmada gerçekleştirilebilir düşünceler ile ütöpik olan düşüncelerin ayrıştırılması gerektiğini de vurguladık. Öte yandan bu çalışmada Baltacıoğlu’nun ortaya koyduğu yeni bir okul anlayışını da tanımlamaya çalıştık. Ona göre okul sadece dört duvardan ibaret değildir. Okulları; fiziki olarak modern, kapalı sınıflar yerine açık hava sınıfları olan, dayağı eğitim aracı olarak gören yapının yerine dayağın olmadığı bir yapı, değerlendirmede sadece yazılı ve sözlü sınava bağlı kalan metodun yerine ürüne, uygulamaya ve yaratıcılığa göre değerlendirme yapan, sadece yapay işlerle öğrenciyi gerçek hayata hazırlamaya çalışan sistemin yerine gerçek işlerle uğraştıran, gerçek sonuçlar alan sistemi; Batıdan gelen ne varsa almamız diyen ve Batıdan gelen ne varsa reddetmeliyiz diyen tutumun yerine bilim konusunda evrenselliği, kültür konusunda milliği kabul eden bir yer olarak tanımlamıştır. Bu eser çağın eğitimsel problemlerine, bunalımlarına çözüm üretmek için yazılmıştır ve kısmen de uygulanması mümkün görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Eğitim Felsefesi, Okul, Ütopya, Rüya

Republican Era Topia: ‘Schools in My Dream’ (1936)

Abstract: The researches and ideas on society are seen to be increasing and become widespread in the periods that social depression and distress escalate. Sometimes, when it is difficult to solve this depressions and distresses, people who want to solve this problems start to create some kind of utopias and dreams. In this manner, in the very first days of our Republic, Ismail Hakkı Baltacıoğlu who is among our distinguished thinkers and educators, too put forward a new understanding of education by writing a book named as ‘Schools in my Dream’. In this paper we tried to determine whether or not the problems which were important in the lifetime of Baltacıoğlu have still been continuing as well. As a result of the evaluation, we observed that some of the problems Baltacıoğlu mentioned in that period are continuing today. Therefore we specified that this problems must be overcome by taking some sort of precautions. Furthermore, in this paper we emphasized that ideas which are realizable and utopian must be distinguished. On the other hand, in this paper we also tried to describe the new understanding of school which Baltacıoğlu put forward. For him, school does not

*) Dr.Öğr.Üyesi, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, (e-posta: kkahveci@atauni.edu.tr)

consist of solely four walls. He described school as a place which is physically modern, having open air classrooms instead of a closed area, rather than seeing beating as a means of education having a structure without beating, evaluating in accordance with the product, application and creativity instead of using the method which adheres only to the written and oral examinations in evaluation, having a system in which students deal with real tasks and get real outputs instead of having a system which tries to prepare students to real life just through artificial tasks, accepting universality in science and nationality on culture instead of having the attitudes which say that we must adopt whatever comes from the West or we must ignore whatever comes from the West. This work was written for the purpose of finding solutions to the problems and depressions of the day and it seems partially applicable.

Keywords: Education, Educational Philosophy, School, Utopia, Dream.

Makale Geliş Tarihi: 15.11.2017

Makale Kabul Tarihi: 05.02.2018

I. Giriş

Eğitim hakkında tarih boyunca bazı tanımlamalar yapılmıştır. Eğitim genel olarak, akıllı insan varlıklarını yetiştiren, onlara bir kültürün inançlarını, duygularını ve değerlerini aktaran süreçtir. Yine eğitim bir toplumun kültürünün, yani değer yargıları ile bilgi ve beceri birikiminin yeni kuşaklara aktarılması sürecidir; bu sürecin okul benzeri kurumlarda gerçekleştirilmesi faaliyetidir. Daha özel olarak da, kişinin belli bir alanda iyi yetişmesini veya onun belli bir yetisi ya da melekelerini bir takım araç ya da yöntemlerle gelişmesini sağlayan etkinliktir (Cevizci, 2010:533). Bu bağlamda eğitim felsefesi ise eğitim uygulamalarını, eğitim sistemlerini, eğitimin dayandığı kuramsal temelleri, eğitimi engelleyen sorunları, eğitime yön veren kavram ve ilkeleri eleştirel bir yaklaşımla değerlendirme çabası içerisinde olmuştur (Mısırlı, 2011: 82).

Diğer yandan ütopya, insanın yeryüzünde bir cennet hayatı oluşturma çabasıdır. Düşseldir. Daha iyiye, güzele ulaşma isteğidir. İnsanın insan üzerindeki baskısı arttıkça hep yeni alternatif bir toplum projesi, ütopya anlayışı doğmuştur. Ütopya, aslında toplumsal çelişkilere dikkat çeken ilk eleştirel metinler ve manifestolardır. Ütopya: Düşte ve düşünce de kurulmuş, eşitlikçi, doğru, mutlu ve güzel bir toplum düzenidir. Ütopya yazarının amacı, insan sorunlarını çözüme ulaştırmaktır. Ütopyaların ortaya çıkış nedenleri, toplumsal bunalım ve sıkıntılarla, sorunlara çözüm aramadır. Tüm olarak toplumu kökten değiştirmeyi amaçlayan düşüncelerdir (Ulaş, 2002: 1507-1510).

Ütopya idealini hazırlayan, insanların yeryüzünde çektiği sıkıntılar, azaplar ve yokluklardır. Ütopya yazıldığı çağın temel sorunlarını, kaygılarını yansıtmakla beraber; mevcut şartları kökten değiştirmeyi amaçladıklarından, devrimci bir karakter taşırlar. Ütopya hep yerleşik iktidarları korkutmuştur. Ütopyaları saçmalık olarak algılamak veya onları yetersiz görüp eleştirmek büyük bir yanılğı olur. Denilebilir ki ütopya genelde günün şartları içinde yaptıkları eleştiri ve önerdikleri toplumsal projeleriyle insanlığın bugüne gelmesine büyük düşünsel katkılar da bulunmuşlardır.

Cumhuriyet dönemi ütopya arasında sayabileceğimiz, Rüyamdaki Okullar'ın yazarı İsmail Hakkı Baltacıoğlu, 1886 da İstanbul da doğmuş, 1978 de Ankara da vefat

etmiştir (Tozlu, 1989: 1). Baltacıoğlu, milli eğitim kurumunun çeşitli kademelerinde değişik görevlerde bulunmuştur. Baltacıoğlu'nun eğitim ve öğretim de devrim yapma isteği çalıştığı bu kurumlarda ortaya koyduğu düşüncelerinde ve uygulamalarında bariz bir şekilde kendini göstermektedir.

Baltacıoğlu eğitimle ilgili düşünce sistemi içerisinde Mustafa Kemal Atatürk'e büyük bir önem vermektedir. O, Atatürkçü eğitimi hem toplumsal yapının bir yansıması hem de etkileyicisi olarak görmektedir. Atatürk, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin devrimlerinin yaygınlaşması ve çağdaşlaşma yoluna girmesi için eğitime işlevsel bir görev yüklemiştir (Sarpkaya, 2011: 114). Baltacıoğlu da Atatürk'ün eğitime yüklediği bu görevi kabul eden bir tutum sergilemiştir.

Bu bağlamda Baltacıoğlu, Türkiye de yaşama dönük uygulamalı eğitim anlayışının başlıca savunucusudur. Ona göre eğitim sisteminin amacı ister köyde ister kentte üretici insan yetiştirmektir. Okul sıralarında yapılan yani geleneksel eğitime, ezbere dayalı öğretime, doğadan ve toplumdan yalıtılmış bir eğitim anlayışına karşı duruş sergilemektedir. Devamında eğitimin açık hava okullarında, uygulamalı olarak doğayla iç içe yapılması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca karma eğitimin Türkiye de başlatıcısıdır (Topses, 2011: 12).

Baltacıoğlu, eğitim sistemimizin milli olmayışından, yapılan yenileşmelerin çoğu zaman şekilsel olduğundan, eğitim programlarında hep taklitçi olduğumuzdan yakınmaktadır (Arslanoğlu, 2012: 44). Baltacıoğlu'nun eğitime ve pedagojiye önem vermesindeki esas sebeplerden birisi de yarınlara ışık tutabilen sağlam bir gençlik yetiştirme arzusuna dayanmaktadır (Baltacıoğlu, 1964: 5). Baltacıoğlu'na göre, eğitim hayata hazırlayarak değil hayatı yaşatarak başarılı olacaktır (Baltacıoğlu, 1932: 189). Aynı zamanda Baltacıoğlu kurallara riayet edilen özgür bir eğitim sistemini savunmaktadır.

Yine O'nun eğitim aracılığıyla yaratmaya çalıştığı yeni insan; yaratıcı, yapıcı okuyan, tembellikten nefret eden, düşünen, vatanını seven, cumhuriyet ilkelerine bağlanan insandır. (Kaçmazoğlu, 2001: 93). Baltacıoğlu'na göre önce içerisinde yaşanılan toplum sosyolojik yöntemlerle incelenmeli, sonra da o toplumun bireyi, psikoloji, biyoloji, psikanaliz vs gibi bilimlerin yöntemleriyle tahlil edilmelidir. Bu inceleme ile milli pedagoji anlayışının tespit edileceğine inanan Baltacıoğlu, ancak bu anlayış üzerine kurulabilecek bir sistemle milli insanın yetiştirilebileceği görüşündedir. (Kaçmazoğlu, 2013: 194).

II. 'Rüyamdaki Okullar'

İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun 'Rüyamdaki Okullar' adlı ütopyası yedi rüyadan oluşmaktadır.

Birinci Rüya: Bu rüyada Baltacıoğlu açısından okul da pratik eğitim oldukça önemlidir. Onun öncelikle okullardaki eğitim sisteminden beklediği en önemli ana gerçek, bildiğimiz şeyleri pratiğe dökmek ve yapmaktır. Anlaşılmaktadır ki Baltacıoğlu'nun eğitim sistemiyle ilgili düşüncelerinde ezber asla olmayacaktır. Kısacası

onun için eğitim demek, radyocuyu, telefoncuyu, fotoğrafçıyı, bahçıvanı, motorcuyu, afişçiyi, aşçıyı, ressamı, çiftçiyi, pilot ve askeri en kısa zamanda yaratıcılık gücü en yüksek olarak yetiştiren tekniktir (Baltacıoğlu, 1944: 7-9).

İkinci Rüya: Bu rüya da Baltacıoğlu'nun önemle vurgulamaya çalıştığı şey yine teorik eğitimden ziyade pratik, yani uygulamalı eğitimidir. Kâğıt üzerine bir takım şeylerin resimlerini öğrencilere çizdirmek, onları öğrencilerin yarın ki pratik hayatta yapabilecekleri anlamına gelmez. Bu bağlamda Baltacıoğlu için öğrencilere 'iş' değil 'sosyal iş' gerekir. Kısacası öğrenciler sosyal işe, sosyal işler yaparak ulaşırlar. Anti-sosyal işler öğrencileri saçmalığa götürür. Öğrencileri gerçekçi değil, taklitçi, yalancı yapar. Diğer yandan okullarda anti-sosyal işler yaptırılan öğrenciler sosyal işlerde veya hayat kavgasında asla başarılı olamaz (Baltacıoğlu, 1944: 12-15).

Üçüncü Rüya: Bu rüyada Baltacıoğlu için okullardaki bilgiler bir lüks değil, müthiş bir cesaret ve üretim gücü olmalıdır. Yani teorik olarak kitapların, makalelerin, derslerin hiçbir değeri ve önemi yoktur. Kısacası, 'gerçek' en büyük eğitimcidir. Bunu hepimizin anlaması ve bilmesi gerekir (Baltacıoğlu, 1944: 15-19).

Dördüncü Rüya: Bu rüyada Baltacıoğlu açısından öğrenciler alışılmış eğitimlerin dışında apayrı bir teknikle yetiştirilmelidir. Okullarda projeler üretilmeli ve bunlar üzerinde tartışmalar yapılmalıdır. Öğrenciler bütün okullarda fizik, kimya vs gibi derslerle ilgili şeyler öğrenirler. Ama bütün bu bilgiler öğrencilerin kafasında yani teorikte bir yorgunluk olarak kalırlar. İşte bu nokta da Baltacıoğlu açısından hiçbir şey teorikte kafa yorgunluğu olarak kalmamalı aksine her şey pratiğe dökülerek insanlar açısından faydalı hale getirilmelidir (Baltacıoğlu, 1944: 24-27).

Beşinci Rüya: Bu rüyada Baltacıoğlu, bütün eğitim bilgilerinin sadece kitaplar öğrenildiği eski kafalı ve eski geleneklere sahip bir eğitim sistemini reddetmektedir. Yeni eğitim sisteminde eğitim hem teorik hem de pratik olarak verilmelidir. Okullarda öğrencilere müthiş bir metot ve teknik öğretilmelidir. Kısacası bütün öğrenciler okullarda yaratıcılığa sevk edilmelidir. Yaratıcılık Baltacıoğlu'na göre başarının en büyük sırrıdır. Diğer yandan öğrenciler bu yaratıcılığa sevk edilirken onların soracakları nedenli, niçinli soruların hepsi öğretmenler tarafından cevaplandırılmalıdır. Demek ki okullarda eski sistemlerde olduğu gibi öğrencilerin soracağı sorular onların ağızlarına tıkanmayacaktır. Öğrencilerin soracakları sorulara cevaplar bulması Baltacıoğlu açısından başarıyı ve yaratıcılığı beraberinde getirecektir (Baltacıoğlu, 1944: 28-32).

Altıncı Rüya: Bu rüyada Baltacıoğlu burada fazla paralar harcanarak Van Gölü kıyısında yapılmış bir okul da hoşuna gitmeyen birçok şeyi değiştirmek suretiyle modern bir okul görünümünü ortaya çıkarmaktadır (Baltacıoğlu, 1944: 33-37).

Yedinci Rüya: Bu rüyada Baltacıoğlu okullarda okul yöneticilerinin bir hafta süreyle yönetimi öğrencilere bırakmasını yani öğrencilerin bir hafta süreyle kendi kendilerini yönetmelerine imkân verilmesini istemektedir. O, böylece idarecilerle öğrenciler arasında meydana gelen ufak tefek sorunların, öğrencilerin kendi kendilerini yönetmeleriyle daha çabuk aşılacağına inanmaktadır (Baltacıoğlu, 1944: 37-2).

III.Sonuç

Baltacıoğlu'nun eğitim sahasında yapmayı düşündüğü yenilikler, aynı zamanda insanın bütün hayatını da ilgilendiren yenilik ve değişimleri içermektedir. Düşünür açısından toplumun kültürü ile uyumlayan bir eğitim anlayışının başarılı olma şansı yoktur. Dolayısıyla sadece eğitim ve öğretim hayatını şekillendirmekle kalmayıp aynı zamanda bu doğrultu da toplumu da değiştirmek amaç olmalıdır.

Düşünür eğitimin sosyal gerçekler doğrultusunda şekillendirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Onun eğitimle ilgili en önemli hedefi çağdaş okullar kurarak çağa uygun meslek ve yurt adamı nesli yetiştirmektir. Bu sonucunda pratik saha da alınacağını düşünmektedir.

Aynı zamanda O'nun önerdiği okul modeli demokratik ortamın olduğu bir üretim okuludur. Çünkü bu okulda öğretmenlerle öğrenciler arasında demokratik ilişkiler vardır ve biri diğerinden üstün değildir.

Baltacıoğlu'nun istediği okul modelinde sistem, yani öğrenme süreci bilgiden hayata doğru değil, hayattan bilgiye doğru işlemektedir. Bu okulda öğrenciler bir işçi gibi çalışmakta, böylece hayatı yaşayarak öğrenmektedirler. Bu okulda öğrenciler deneyerek, uygulayarak ve yaratarak gerçeğin ta kendisine ulaşmaktadırlar. Dolayısıyla gerçek bir kişilik oluşturmaktadırlar.

Yine O'nun düşündüğü okul, öğrencileri toplum hayatına, meslek hayatına doğrudan sokmaya çalışan bir anlayışın ortaya çıkardığı bir model, bir sistem, bir uygulama alanı olma özelliği taşımaktadır. Öğrencilerden bu okul da sadece okuyan değil yazan şahsiyet, sadece ezberleyen değil tartışan, uygulayan, kullanan şahsiyet; eskiyi olduğu gibi kabul eden değil, yeni ile mukayese eden şahsiyet olmaları istenmektedir.

Düşünür bu yeni eğitim anlayışının yetiştireceği iyi eğitimli insanlarla sağlıklı aynı zamanda toplumsal kalkınmanın da gerçekleşeceğine inanmaktadır. Yani onun eğitim sistemi aynı zamanda bir toplumsal kalkınma modeli olarak da görülebilir.

Baltacıoğlu yıkmaya çalıştığı eski eğitim anlayışlarının yerine verimli, aktif, modern bir anlayış, bir sistem yaratmaya çalışmıştır. Teorik eğitimin yerine pratiği; ezbere dayalı öğrenmenin yerine, yaparak, yaşayarak ve anlayarak öğrenmeyi; kitapları tek ve asıl öğretim aracı gören zihniyetin yerine hayatın ta kendisini koyan zihniyeti; öğretmen öğrenci arasındaki statüsel farkın yerine öğretmen öğrenci arkadaşlığını; bütün öğrencileri aynı zihinsel ve bedensel gelişimde görüp hepsine tek düze bir metotla ders anlattıran sistemin yerine bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran ve tek tipleştirilmeye karşı bir sistem anlayışını koymuştur.

O yine bu bağlamda sadece dört duvardan ibaret olan okullar yerine fiziki olarak modern okulları; kapalı sınıflar yerine açık hava okullarını; dayağı eğitim aracı olarak gören yapının yerine dayağın olmadığı bir yapıyı; değerlendirmede sadece yazılı ve sözlü sınava bağlı kalan metodun yerine ürüne, uygulamaya ve yaratıcılığa göre değerlendirme yapan metodu; sadece yapay işlerle öğrenciyi gerçek hayata hazırlamaya çalışan sistemin yerine gerçek işlerle uğraştıran, gerçek sonuçlar alan sistemi; Batıdan gelen ne varsa

almalıyız diyen ve Batı dan gelen ne varsa reddetmeliyiz diyen tutumun yerine bilim konusunda evrenselliği kültür konusunda milliği kabul eden bir zihniyeti koymuştur.

Aynı zamanda Baltacıoğlu 'Rüyamdaki Okullar' adlı eserinde geleceğin 'Köy Enstitülerini' işaret etmiştir.

IV.Yorum

Baltacıoğlu'nda bu rüyalar kendisinin de belirttiği gibi görülmüş değil düşünülmüştür. Baltacıoğlu'nun 'Rüyamdaki Okullar' adlı eseri ütopya mıdır? Baltacıoğlu'nun yazmış olduğu bu eseri, ütopyayı, hayali bir toplumsal sistem, gerçeklerden tümüyle kopuk, gerçekleşme şansı hiç olmayan, gerçek dışı, idealist ve bundan dolayı da değersiz şemalar olarak gören ve tanımlayanlara göre ütopya değeri taşımamaktadır.

Fakat ütopyalar, ideal bir toplum düzeni ortaya koyduğu için, gerçek bir değeri vardır ve tam olarak hayata geçirilmese bile, ona bir şekilde yaklaşmak mümkündür. Var olan toplumun düzenine değer biçerken kullanılacak bir standart sağladı için, gerçek bir değeri vardır diyenler için bu eser kısmen de olsa ütopya değeri taşımaktadır.

Bu eser çağın eğitimsel problemlerine, bunalımlarına çözüm üretmek için yazılmıştır ve kısmen de uygulanması mümkün olmaktadır. Baltacıoğlu hiçbir zaman ideal bir eğitim sistemi çabasına da girmemiştir.

Kaynaklar

- Arslanoğlu, İ. (2012) Genel Sosyoloji. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1944) Rüyamdaki Okullar. İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1932) Terbiye. İstanbul: Semih Lütfü Sühulet Kütüphanesi.
- Baltacıoğlu, İ. H. (1964) Pedagoji'de İhtilal. İstanbul: Şahıs Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2010) Felsefe Sözlüğü (7. Baskı). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Kaçmazoğlu, B. (2013) Türk Sosyoloji Tarihi Üzerine Araştırmalar. (5. Basım). İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kaçmazoğlu, B. (2001) Bir Halk Adamı Olarak Aydınım Portresi: İsmail Hakkı Baltacıoğlu. Ankara: Doğu Batı Dergisi. Sayı: 16.
- Mısırlı, M. (2011) 'Eğitimin Felsefi Temelleri' Eğitim Bilimine Giriş. (Ed: A. Tanrıoğlu, R. Sarpkaya). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sarpkaya, R. (2011) 'Eğitimin Temel Kavramları' Eğitim Bilimine Giriş, (Ed: A. Tanrıoğlu, R. Sarpkaya). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tozlu, N. (1989) İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Topses, M. D. (2011) Eğitim Sosyolojisi. İstanbul: Nobel Yayınları.

Ulaş, S. E. (2002) Felsefe Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.